

УДК 336.14: 336.143.232

Нечаюк І. Б., аспірантка,

Державної навчально-наукової установи «Академії фінансового управління»

ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ НЕГАТИВНИХ НАСЛІДКІВ БЮДЖЕТНОГО ДЕФИЦИТУ В ДЕРЖАВІ

У статті розглянуто наслідки та закордонний досвід боротьби з бюджетним дефіцитом. Визначено українську модель фіскального правила, враховуючи надбання світової фінансової науки, практики та євростандартів.

Ключові слова: бюджет, бюджетний дефіцит, державний бюджет, державні видатки, державні доходи, запозичення.

I.Nechayuk

THE WAYS OF OVERCOMING NEGATIVE CONSEQUENCES OF BUDGET DEFICIT IN THE STATE

The article deals with the effects of foreign experience and struggle with budget deficits. Ukrainian model defined fiscal rules, given the global financial achievements of science, practice and European standards.

Key words: budget deficit, state budget, government spending, government revenues, borrowing.

Нечаюк И.Б.

ПУТИ ПЕРОДОЛЕННЯ НЕГАТИВНИХ ПОСЛЕДСТВИЙ БЮДЖЕТНОГО ДЕФИЦИТА В СТРАНЕ

В статье рассмотрены последствия и зарубежный опыт борьбы с бюджетным дефицитом. Определена украинская модель фискального правила, учитывающая достижения мировой финансовой науки, практики и евростандартам.

Ключевые слова: бюджет, бюджетный дефицит, государственный бюджет, государственные расходы, государственные доходы, заимствования.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Світова фінансова наука неоднозначно підходить до оцінки наслідків впливу бюджетного дефіциту на соціально-економічні процеси у суспільстві. Тому, розглядаючи соціально-економічні наслідки бюджетного дефіциту, необхідно враховувати різні чинники та способи впливу дефіциту на розвиток економіки, соціальної сфери, рівень соціального захисту населення з урахуванням конкретних ситуацій. Зважаючи на такі підходи, наслідки можуть бути позитивними, негативними або взагалі наслідків може не бути. Проблематика подолання дефіциту державного бюджету залишається досить актуальною для України. Саме тому, бюджетний дефіцит характеризується перевищенням видатків державного бюджету над його доходами, що в майбутньому призводить до негативних наслідків в економіці країни, причинами якого виступають спад виробництва; зниження ефективності функціонування окремих галузей; несвоєчасне проведення структурних змін в економіці або її технічного переоснащення; інші фактори, що впливають на соціально-економічне становище країни [6].

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Проблемам дослідження бюджетного дефіциту займаються багато відомих вітчизняних та російських економістів, серед яких: Азаров М., Гордеева Л., Редіна Н., Самсонова К., Колеснікова Р, Білоусової Н., Федосова С, Опаріна С, Омелянович Л., Сафонової Л. та інші.

Цілі статті. Метою цієї статті є пошук альтернативних шляхів вирішення негативних наслідків зростання бюджетного дефіциту в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Держава у своїй діяльності прагне до збалансованого розподілу видатків і доходів. Для того, щоб досягти цього необхідно мати чітко налагоджену систему управління бюджетом, яка змогла б забезпечити ефективно використання коштів.

Бюджетний дефіцит - це фінансове явище, що необов'язково відноситься до розряду надзвичайних подій. В сучасному світі немає держави, яка в ті чи інші періоди своєї історії не зіткнулася б з бюджетним дефіцитом.

Саме про позитивний вплив бюджетного дефіциту на економіку підтримував Дж. Кейнс. Розвиваючи теорію Дж. Кейнса, новокейнсіанці стверджували про необхідність збалансованого бюджету в часі, тобто потребу у заміні бюджетного дефіциту під час війн і криз активним бюджетом під час економічних піднесень. Отже, дефіцит бюджету вважався антикризовим чинником. Після Другої світової війни кейнсіанські теорії застосовувалися практично всіма промислово розвинутими країнами, у результаті чого бюджетний дефіцит перетворився у вагомий інструмент фінансової політики, використовувався під час вирішення різнопланових завдань і зайняв важливе місце в теорії економічного зростання і в теорії циклічного регулювання економіки [5, с.156].

Переважає більшість теоретиків і практиків світу схиляються до думки, що бюджетний дефіцит має негативний вплив на соціально-економічні процеси у суспільстві. Дефіцит бюджету є причиною зниження ефективності податкової системи, послаблення стимулів до праці, підриву впевненості членів суспільства у майбутньому.

У більшості країн світу, у тому числі в Україні, бюджетні дефіцити набули хронічного характеру, що сприяло поглибленню фінансової нестабільності. Вони дають поштовх інфляційним процесам і відволікають значні обсяги фінансових ресурсів з приватного сектору. Неконтрольованість і зняття питання про бюджетне обмеження дефіциту є причиною погіршення фінансової дисципліни у країні та поглиблення фінансової безвідповідальності урядів [3, с.122]. Наявність хронічних бюджетних дефіцитів у світовій практиці свідчить про існування певного причинно-наслідкового механізму. Причинно-наслідкова діалектика бюджетних дефіцитів така. У першу чергу, бюджетний дефіцит впливає на скорочення обсягу заощаджень у загальнонаціональному масштабі, яке зумовлює зростання відсоткової ставки, меншу доступність кредитних ресурсів для приватного сектору [2].

У світовій практиці одним із найважливіших методів боротьби з хронічними дефіцитами, основним видом діяльності, спрямованої на зниження обсягів державного боргу, інфляції і досягнення сталого розвитку, було застосування спеціальних фіскальних правил. Це правила і процедури, за допомогою яких політичні діячі приймають рішення у сфері фіскальної політики стосовно величини і розподілу державних видатків і джерел їхнього фінансування (податкового чи боргового). Ці правила набувають форми законодавчих норм, процедур бюджетного процесу і цифрових задач (граничних показників).

У різних країнах фіскальні правила мають свої особливості. Усі правила можна об'єднати у певні групи.

1. Правила збалансованого бюджету, серед яких центральне місце займає "золоте правило" державних фінансів, що передбачає збалансованість поточних бюджетних доходів і видатків (застосовується у Німеччині, Японії, щодо місцевих бюджетів у США), циклічний бюджетний баланс (Нідерланди, Швейцарія), встановлення граничних розмірів частки бюджетного дефіциту у ВВП (країни Європейського Співтовариства).

2. Правила запозичень, щодо обмежень або заборони використання окремих джерел державних запозичень. Серед цих правил можна виділити: заборону внутрішніх державних запозичень (використовується у країнах з недостатньо розвинутими

фінансовими ринками, наприклад в Індонезії), заборону державних запозичень у центрального банку (країни ЄС, США, Японія, Канада, Аргентина, Угорщина) або обмеження їхнього розміру у відсотках до минулорічних доходів чи видатків уряду (Бразилія, Єгипет, Марокко).

3. Боргові та резервні правила, які полягають у встановленні лімітів щодо акумулювання валового (або чистого) державного боргу у відсотках до ВВП (країни ЄС), а також пов'язані з формуванням спеціальних резервних фондів для запобігання фінансової кризи у несприятливі періоди, коли виникає необхідність підтримувати соціальні виплати на фоні зменшення доходів.

Однак у сфері фіскальних правил не має уніфікованих вимог. Кожна країна сама встановлює свої фінансові обмеження, враховує власні потреби й враховує особливості свого бюджетного процесу. У країнах ЄС, до якого прагне вступити Україна, правове регламентування бюджетного дефіциту включає:

- маастрихтські критерії;
- фінансові санкції за їх порушення;
- моніторинг з боку Єврокомісії (із застосуванням скоригованого дефіциту для своєчасного виявлення негативних тенденцій, а також для вжиття запобіжних заходів);
- процедуру надмірного дефіциту, за результатом якої можуть вживатися фінансові санкції до країн — порушниць маастрихтських критеріїв.

Щодо України, то, на жаль, у вітчизняній економічній науці донедавна привілеював від'ємний погляд на бюджетний дефіцит. Він розглядався як вкрай від'ємна властивість, що характерна лише бюджетам розвинутих держав. В літературі стверджувалося, що в нашій економіці з її планомірним розвитком бюджетний дефіцит не є характерним. Вкрай негативні наслідки (фінансові, економічні, соціальні) величезного бюджетного дефіциту потребують здійснення системи заходів для його подолання, проведення активної фінансової політики, використання узвичаєних у світовій практиці методів боротьби з дефіцитом. Прагнення до рівноваги бюджетних доходів і витрат шляхом збалансованості державного бюджету - це сьогодні одна з головних задач [4].

Швидка ліквідація бюджетного дефіциту, не підкріплена реальними кроками в напрямку стабілізації самої економіки лише ускладнить і без того важку фінансову ситуацію в країні, створить непотрібні перешкоди на шляху гідного виходу з кризи.

Вагомим кроком у боротьбі за скорочення дефіциту бюджету в Україні може стати розроблення оптимальної моделі фіскального правила, яка б відповідала критеріям чіткості визначення, прозорості, адекватності, сумісності, простоти, гнучкості, обов'язковості виконання, підтримки з боку інших напрямів економічної політики. Без таких правил боротьба з бюджетним дефіцитом має хаотичний, нецілеспрямований і безсистемний характер. Українська модель фіскального правила, враховуючи надбання світової фінансової науки і практики і євростандартів, могла б розкрити такі позиції:

- вибір виду фіскального правила;
- постановку загальної мети введення фіскального правила;
- встановлення строків досягнення поставлених завдань (це потрібно для контролю ефективності дій фіскальних обмежень);
- визначення нормативно-правового інструменту, який закріпить правило і регламентуватиме його застосування (це може бути Конституція, закон тощо);
- деталізацію суб'єктів (органів державної влади, державного управління, місцевого самоврядування), а також операцій (окремих статей доходів, видатків, запозичення тощо) щодо яких застосовується фіскальне правило;
- встановлення граничних значень для конкретних контрольних показників;
- умови відхилень від дотримання вимог, встановлених фіскальним правилом;

- чітке визначення стадії контролю за дотриманням правила (під час складання, затвердження, за фактом виконання бюджету);
- призначення суб'єктів контролю застосування фіскального правила;
- розроблення санкцій за порушення правила.

Відповідно до фіскальних правил щорічно у процесі складання, розгляду, затвердження і виконання бюджету доцільно проводити комплекс тактичних заходів, пов'язаних зі збалансуванням бюджету, скороченням бюджетного дефіциту [10].

Слід зазначити, що проблема подолання дефіциту бюджету в Україні є однією з найважливіших і найсуперечливіших фінансових проблем. За даними Прогнозу Державного бюджету України на 2013 та 2014 роки [10] передбачається скорочення дефіциту державного бюджету з 1,6 відсотка ВВП у 2012 році до 1 відсотка у 2013 та 1,5 відсотка у 2014 році, що забезпечить помірковане зростання темпів державного боргу, яке не перевищуватиме темпи зростання ВВП. Утримання зазначеного рівня дефіциту планується досягти завдяки зростанню доходів бюджету та оптимізації бюджетних видатків.

В Україні боротьба із незбалансованістю бюджету розпочалася з прийняття Програми економічних реформ Президента України на 2010-2014 роки "Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава" [8], нової редакції Бюджетного кодексу [1], прийняття Податкового кодексу [7], Закону України "Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи" [9].

Висновки. Підсумовуючи все вищезазначене, можна зробити висновок, що класичними напрямками скорочення дефіциту бюджету є збільшення доходів бюджету, зменшення його видаткової частини, зовнішні і внутрішні запозичення. Проте необхідно враховувати позитивні і негативні заходи застосування кожного з них та виробляти всередині кожного з цих інструментів ефективні заходи по стимулюванню зменшення дефіциту бюджету в Україні.

Список використаних джерел:

1. Бюджетний дефіцит можна покрити – експерт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ua.glavred.info/archive/2010/03/06/152604-2.html>;
2. Вплив світової кризи ліквідності на Україну та шлях до економічного відновлення. Міжнародного фонду Блейзера. Неофіційний переклад.
3. Дем'янишин В. Бюджетний дефіцит та його вплив на кризову ситуацію в Україні// Вісник Тернопільського державного економічного університету.- 2009.- №5.- С. 120-123;
4. Лещук В. Причини і наслідки формування бюджетного дефіциту в Україні [Електронний ресурс] / В. Лещук. – Режим доступу : <http://fem.sumdu.edu.ua/images/stories/conf/out/23.pdf>;
5. Машко А.І. Управління дефіцитом державного бюджету// Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки.- 2010.- №5. Т.1.- С. 152-158;
6. Могилко Л.В./ Особливості фінансування дефіциту державного бюджету України в сучасних умовах [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://bukuniver.cv.ua/Applications/zbirnik/n8/22OFD.pdf>
7. Податковий кодекс України / Верховна Рада України – К.: ДП „ІВЦ ДПА України”, 2010. – 336 с
8. Програма економічних реформ Президента України на 2010-2014 роки "Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава" / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://www.minfin.gov.ua/c>
9. Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи: закон України від 08.07.2011 № 3668-VI/ Верховна Рада України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/>
10. Свєреда Н. І. Основні проблеми та напрямки подолання бюджетного дефіциту в Україні. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://www.rusnauka.com>.